

ምሕደራ ባጤራ ናቕፋን ማሕበረ-ቁጠባዊ ስምብራቱን

መቸስ፡ ባጤራ እንታይ ኢዩ ኢሊ እንተዝሓተኩም፡ “ምስራኣናዮ ንፊልጦ”፡ ኣርእናዎ ከንነግረካ ከምትብሉን ኣይጠራጠርን ኢዩ። ባጤራ ዳኣ፡ እዚ “ናቕፋ፣ ዶላር፣ ዩሮ፣ ዩን፣ ቅርሺ፣ ሪያል፣ ዲናር፣ ፕሶ፣ ራንዲ፣ ፓውንድ ኢስተርሊንግ፣ ክሮና፣ ወ.ዘ.ተ.” ዝባሃል ‘ወረቐት ወይውን ሓጻውን’ ዶ ኸ ኣይኮነንውን ትብሉ ትኹኹ። እወ፡ ኣይተጋገኹምን፡ እዚአም ኩሎም ኣስማት ናይ ዝተፈላለያ ሃገራት ባጤራታት ኢዮም። ባጤራ ግን እቲ ‘ወረቐት ወይውን ሓጻውን’ ዘይኮነስ፡ እቲ ብድሕሪአም ዘሎ ሳይንሳዊ ሓሳብ/ጥበብ ኢዩ። ወዲ-ሰብ ንኣሻሓት ዓመታት ከጥቀመሉ ዝጸንሐን ዘሎን ጥበብ ኮይኑ፡ ኣብ ታሪኽ ወዲ-ሰብ እቲ ዝበልጸ ሳይንሳዊ ምህዞ (the greatest invention ever) ኢዩ እንዳተባህለ ኢዩ ዝግለጽ። ኣብዚ ነዊሕ ታሪኻዊ ጉዕዞ፡ ዓይነት ናይቶም ከም ባጤራ ዘገልግሉ ነገራት ካብ ጊዜ ናብ ጊዜ እንዳተለወጡ መጺኦም፡ ሕጂ ናይ ‘ነገራዊ-ዘይኮነ ባጤራ ወይውን ኤሌክትሮኒካዊ ባጤራ’ ምጥቃም ተበጺሑ ኣሎ። እቲ ብድሕሪ ባጤራ ዘሎ መሰረታዊ ሳይንሳዊ ሓሳብ/ጥበብ ግን ኣይተለወጠን።

ባጤራ፡ ነንሕዶም ዝመላልኡ፡ ግን ካኣ ዝተፈላለዩ፡ ሰለስተ መሰረታዊ-ድምፃዎ ዕዮታት ይዓዩ - (1) ከም መተዓዳደጊ (መገዛዝኢ) (medium of exchange)፣ (2) ከም መኻዕብቲ/መዋህለሊ ሃብቲ (store of value)፣ (3) ከም መገለጺ ዋጋታት/ሒሳብ (unit of account)። እዞም ዕዮታት እዚም፡ ንምዕባለን ሃገርን ንማዕልታዊ ሂወት ሓደ ሕብረተ-ሰብን ደረክቲ ጥራሕ ዘይኮነስ፡ ብግቡእ ከዓምም ዝኸእል ጥዕንኡ ዝሓለወ ባጤራ ኣብታ ሃገር ክህሉ ኣለዎ። ምቕጽጻርን ምምሕዳርን ባጤራ ሓላፍነት ናይ ‘ማእከላይ ባንኪ’ እታ ሃገር ኢዩ። ይኹንምበር፡ ኣብ ብዙሓት ሃገራት፡ ማእከላይ ባንክታት ኣብ ትሕቲ ቁጽጽር መንግስታት እተን ሃገራት ስለዝኾና፡ እቲ ምቕጽጻርን ምምሕዳርን ባጤራውን መንግስቲ ኢዩ ዝገብሮ። ኣብ ኤርትራ፡ ከም ማእከላይ ባንኪ ኮይና ተገልግል፡ ‘ሃገራዊ ባንኪ ኤርትራ’ እዩ። ንሳ ካኣ፡ ኣብ ትሕቲ ቁጽጽር መንግስቲ/ስርዓት ኤርትራ ስለዝኾነት፡ ብትእዛዝ መንግስቲ ኢዩ ናቕፋ ትሓትም። ኣብ ዝማዕባላ ሃገራት (ከም ባዓል ኣመሪካ፣ ናይ ምዕራብ ኣውሮጳ ሃገራት፣ ወ.ዘ.ተ.)፡ እቲ ማእከላይ ባንኪ፡ ‘ነጻ ወይ ሓውሲ ነጻ’ ትካል ኮይኑ፡ ካብ ናይ መንግስቲ ጸቕጢ ዝተላቐቐ ስለዝኾነውን፡ ብናይ መንግስቲ ትእዛዝ ባጤራ ኣይሓትምን ኢዩ።

ዓቕንን ዑደትን ሓደ ባጤራ ምስቲ ዓቕምን ኣፍራይነትን ቁጠባ እታ ሃገር ከሳኒ ኣለዎ። እንተዘይኮነ፡ ብብዝሒ ባጤራ ሓቲምካ ኣብ ዑደት ምውዓል፡ ኣብታ ሃገር ‘ዝቕባብ’ (Inflation) ኢዩ ዘሰዕብ። ‘ዝቕባብ’ ካኣ ካብቶም ንዓቕምን ጥዕናን ባጤራ ናይ ሓደ ሃገር ዝሃሰዩ ኩነታት ሓደን እቲ ቀንድን ኢዩ። መንግስታት፡ ካብ ብቀረጽ ግብር/ፈሰስ ካብ ህዝቢ ብዝእከብዎ ገንዘብ ዓመታዊ ባጀቶም እንድሕርዳኣ ዘይሸፍኑ ኮይኖም፡ ነቲ ሃጻፍ፡ ባጤራ ብምሕታም ኢዮም ዝሸፍንዎ (monetizing the debt)። ከም ኣብ ኤርትራ ዘሎ ኩነታት፡ ኣፍራይነት ትሑት እንተኾይኑ፡ እቲ ናይታ ሃገር ቁጠባ ብዙሕ ስለዘዩ፡ መንግስቲ ካብ ቀረጽ ግብር/ፈሰስ እኹል ገንዘብ ክእከብ ኣይክእልን ኢዩ። ካብ ናይ ዓለም ናይ ገንዘብ ዕዳጋውን ገንዘብ ክልቃሕ ስለዘይክእል፡ እቲ እንኮ ምርጫ፡ ባጤራ ሓቲምካ መንገስታዊ ወጻኢታትካ ምሽፋን ኢዩ ዝኾነውን። እዚ ካኣ፡ ብሰንኪ እቲ ዝሰዕብ ዝቕባብ፡ ናይ ምዕዳግ ዓቕሚ እቲ ባጤራ ምንቁልቁል የኸትል። ኣብ ብንቡር ዝዓዩ ቁጠባታት፡ ደሞዝ ብመንጽር ኣፍራይነት ኢዩ ዝተመን። ኣፍራይነት እንተዓብዩ፡ ደሞዝ ይዓቢ፤ ኣይፍራይነት እንተሳዲሉ ካኣ ደሞዝ ይጎድል። እቲ ንሓደ ደሞዝተኛ ዘገድሶ፡ ብደሞዝይ ከንደይ ከገዝእ ይኸእል ስለዝኾነ፡ ኣብ ጊዜ ዝቕባብ፡ ደሞዝ ብመጠን እቲ ዝቕባብ እንተዘይዓብዩ፡ ሓቃዊ ደሞዝ (ናይ ምግዛእ ዓቕሙ) ካብ ጊዜ ናብ ጊዜ እንደንቆልቆለ ኢዩ ዝኸይድ። ብናቕፋ ንዝኸፈል ደሞዝ ኣብ ኤርትራ ኣመለኪቱ፡ ፕረዚደንት ኢሳያስ፡ “ደሞዝ ኣይተቐየረን። ንዓሰርተ ወይ ዕስራ ዓመት ወይ እውን ልዕሊ ኣይኸውን ደሞዝ ኣብ ቦታኡ እዩ ዘሎ።” ኢሉውን ነይሩ። ዝለዘ፡ ኣብ ኤርትራ ነዘን ዝሓለፉ ክልተ ዓሰርተታት ዓመታት፡ ናብራ “ካብ ለዘበንሲ፡ ዓሚ ይሓይሽ” እንዳተባህለ ኢዩ ክሕለፍ ተጸኒሑን ዘሎን። ስለምንታይ?

ከም ኣባሃህላ ፕረዚደንት ኢሳያስ ኣፈወርቂ እንተኮይኑ፡ ምንጪ ናይቲ ጸገም “ናይ ዋጋታት ምውቕቕጻዎትን (speculations) ናይ ደገ ሸርሒን” ኢዩ። ፕረዚደንት ኢሳያስ፡ “ኣብ ዝሓለፈ 25 ዓመታት ብዘይምቀጽጻር ክጋልብ ዝጸንሐ ዝተፈላለዩ ኣካይዳታት፡ ብቐንዱ ናይ ደገ ሸርሒ እዩ። እዚ ኹሉ ምዝባዕ (Distortion) ዘተኣታቱ ዘሎ ኹሉ፡ ካብ ደገ ዝለኣኸ ሓዋላ እዩ። ” ቀጽሎ፡ “እዚ ኣብ ውሽጢ ዝሓለፈ ዓሰርተ ገለ ዓመታት ክግበር ዝጸንሐ፡ ውዱብ ገበን እዩ። እታ ሃገር ከይትቐሸን ምእንቲ፡ ሓዋላ ምእንቲ ከይትጥቀሙሉ፡ ‘ክዕገት - ክሕነቕ ኣለዎ ተባሂሉ ስለ ዝተሰርሓሉ፡ ነቲ ናብ ውሽጢ ቆጠባ ሃገር ክኣቱ ዘለዎ ሓዋላታት ዝሓንቐ መርበባት ተዋዲዱ። ነዚ ናይ ስለያ ትካላት እየን ዝመርሓሉ። ብደገ ደገ ካልእ ክረኣየካ ይኸእል ይኸውን። ኣብ ውሽጢ፡ መን የካይዶ? - መን ይመርሖ? እንተ ኢልካ ግን፡ ኣብ ደገ ዘሎ እዩ ዝመርሖ።” እውን ይብል። እስከ፡ እዚ ኣባሃህላ

¹ እዚ ጽሑፍ እዚ፡ ኣብ ርእሲ እቲ ፕረዚደንት ኢሳያስ ኣፈወርቂ ብዘዕባ ኩነታት “ባጤራ ናቕፋ” ኣመልኪቱ ብዕለት 10 ጥቅምቲ 2017 ዝሃቦ ቃለ-መጠይቅ፡ ስነ-ቁጠባዊ ትንታኒን ሚዛንን ንምግባርን ንምቕማጥን ዝተጻሕፈ ኢዩ። ማሕበረ-ፖለቲካዊ ትንታኒ፡ ኣብ ካልእ ጊዜ ክሰዕብ ኢዩ።

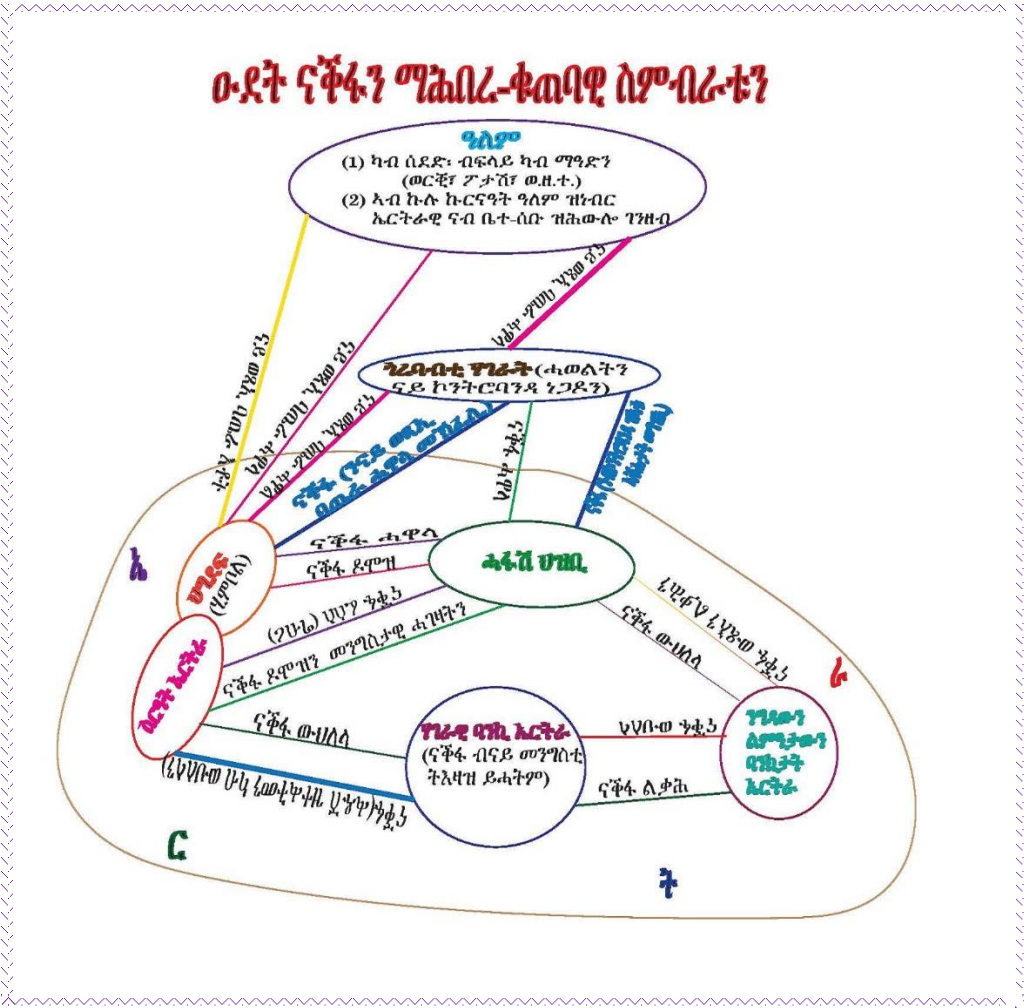
እዚ ማዕረ ከንደይ ኢዩ ምስቲ ኣብ ኤርትራ ኣባይታ ዘሎ ኩነታት ዝሳነ ንርእ። ቅድሚ ናብቲ ናይ ባሓቂ “ሓዋላ” ድዩ ቀንዲ ምንጪ ናቲ ዝባሃል ዘሎ ምዝንባዕ ዝብል ሕቶ ምፍታሽና፡ መጀመሪያ፡ “ስለምንታይ ኢዮም ኣብ ደገ ዘለዉ ኤርትራውያን ሓዋላ ዝሕውሉ (ገንዘብ ናብ ኤርትራ ዝሰዱ) ዝብል ሕቶ ብውድዕነት ምምላስ ኣገዳሲ ኢዩ እብል።

ዋላኳ ንብዙሕ ምኽንያታት ክኸውን እንተኻአለ፡ እቲ ዝበዝሐ ኣብ ደገ ዝነበር ኤርትራዊ ግን፡ ንኣብ ኤርትራ ዝነበሩ ንዝተጸገሙ ቤተ-ሰቡ ንምሕጋዝ ተባሂሉ ዝገብር ሓዋላ ኢዩ። እቲ ንዝተጸገመ ቤተ-ሰብ፡ ዘምድ ኣዝማድ፡ ጎሬበት፡ ወዲ-ዓዲ፡ ወ.ዘ.ተ. ምሕጋዝ ሰናይ ስነ-ምግባርን ሓደ ካብቶም ዘኸርዑ ባህልና ዋላኳ እንተተኮነ፡ ስለምንታይ ኢዮን ኣብዚ ጊዜ እዚ ብዙሓት ኤርትራውያን ስድራ-ቤታት ነብሰን ዘይካኣላን ተጸባይቲ ዝኾና ዘለዎን፡ ዝብል ሕቶ ምፍታሽ ኣገዳሲ ኢዩ። ስለምንታይ ከምኡ ኮይኑ ዝብል ገድፍካ፡ እቲ መልሱ ትንታነ ዘድልዮ ኣይኮነን - ስራሕ ዘምህላውን (ሸቕለት-ኣልባነትን) ዋላ እቶም ስራሕ ኣለዎም ዝባሃሉውን እኩል እቶት ዘይረኽቡ ምዃኖምን ኢዩ። መብዛሕትኡ፡ እቲ ዝሕውል'ውን ትርፌ ረጅቡ ዘይኮነስ፡ እዚ ኩነታት እዚ ኣገዲድዎ፡ ገለ ክልተ ሰለስተ ስራሕ እንዳሰርሐ፡ ገለ ካብ ኣፍ ደቂ ኣንዳ ኣሕደገ፡ ገለ እንዳተለቀሐ፡ ገለ ናይ ጥረትኡ ገንዘብ እንዳሸረፈ፡ ወ.ዘ.ተ. ኢዩ ንዝተጸገመ ቤተ-ሰቡ ገንዘብ ዝሰድድ። ቤተ-ሰቡ ነብሶም ዝኸልሉ ኩነታት እንተዝነበር፡ እቲ ዝሕወል ገንዘብ-ውን ብኡ መጠን ንጎደለ። ስለዚ፡ እንድሕርዳኣ ፕረዚደንት ኢሳያስ፡ ናይ ብሓቂ፡ “ሓዋላ” ኢቲ ምንጪ ናይቲ ጸገም ኢዩ ኢሉ ዝሓምን ኮይኑ፡ እቲ መፍትሒ ኣብ ኢዱ ኢዩ ዘሎ - ሸቕለትን ኣፍራይነትን ዝፈጥር ኩነታት ኣብ ኤርትራ ብምፍጣር፡ ኩሉ ኤርትራዊ ሰራሕ ከነባብርን ቤተ-ሰቡ ክኣልዮሉን ዘኸእል እኩል ኣታዊታት (ደምዝ) ከምዝረከብ ምግባር ኢዩ። ብዛዕባ ከመይን ብኸመይን ዝብሉ ዛዕባታት ቅድሚ ሕጂ ብዙሕ ስለዝበልኩን ስለዝጽሓፍኩን፡ ሕጂ ምድጋም ከይከውን፡ ናብቲ ቀንዲ ዛዕባ ናይዚ ጽሑፍ፡ “ሓዋላ ዲዩ ከ እቲ ናይ ባሓቂ ቀንዲ ምንጪ ናይቲ ጸገም?” ዝብል ሕቶ ብምምላስ ሳይንሳዊ ፈተሻ/ትንታነ እንተተገብረሉ ጽቡቕ ኢዩ እብል።

ናይ ሓደ ባጤራ ዋጋ ብኸልእ ባጤራ ክትመን ከሎ “ሸርፊ” (Exchange Rate) ይባሃል። ሸርፊ ካላ፡ ጥቅልል ብዝበለ ክረኣ ከሎ፡ (1) ብሕጊ ‘ጠለብን’ ‘ቀረብን’ ኣብ ናጻ ዕዳጋ ወይ ካላ (2) መንግስቲ ብዝድንግጎ መጠን ኢዩ ዝውሰን። ኤርትራ፡ እዚ ኣብ ካላኣይ (2) ዘሎ ኣገባብ ኢዩ ትጥቀም። ኣብነት ንምጥቃስ፡ ‘ሓደ ዶላር ብ 15 ናቕፋ’ ክሸረፍ ኣለዎ ኢሉ መንግስቲ ኤርትራ ብዝደንገጎ መሰረት፡ ኣብ ወግዓውያን ናይ መሸረፊ ትካላት ይሸረፍ። በዚ መሰረት ካላ፡ ሸርፊ ሓንቲ ናይ ኣመሪካ ዶላር ኣብ 15 ናቕፋ ተሸኪላ ንዊሒ እዋን ጸኒሕ ምልውት ኢዩ። ይኩንምበር፡ ‘ሓደ ዶላር ብ 15 ናቕፋ’ ዝብል ዋጋ፡ ምስቲ ብሕጊ ‘ጠለብን ቀረብን’ ኣብ ናጻ ዕዳጋ ክውሰን ዘኸእል ዝነበረ ዋጋ ክነጻጸር ከሎ፡ ኣዝዩ ዝተሓተ ስለዝኾነ፡ ውሕዳት ኣቕረብትን (ሸጥትን) ብዙሓት ጠለብትን (ዝእትን) ዶላር ብምፍጣር፡ ኣብ ናይ ወጻኢ ባጤራ ዕዳጋ ምዝንባዕን ሃጻፋትን ኢዩ ክኸትል ጸኒሖ። ኣብ ከምዚ ዓይነት መጠን ሸርፊ፡ ነቲ መንግስቲ ዝገብር ቀዋሚ መጠን ሸርፊ ንምክልኻል፡ ባንኪ ኤርትራ ናይ ወጻኢ ሸርፊ ብምግዛእን ብምሻጥን ኣብ ናይ ወጻኢ ሸርፊ ዕዳጋ ጣልቃ ክትኣቱ እዩ ዝግባእ ዝነበረ። ኮይኑ ግን፡ ባንኪ ኤርትራ ንተንቀሳቓሲ ሕሳብ ዘለዎም ግብረ ዋኒናት (ኣምጻእትን ለኣኸትን) ናይ ወጻኢ ሸርፊ ኣገልግሎት ኣይትህቡን እዮውን። ጣልቃ ብምእታው ነቲ ዕዳጋ ከረጋግእዎ ስለዘይካሉ ካላ፡ ጎኒ ጎኒ ዝኸይድ ናይ ወጻኢ ሸርፊ ጸሊም ዕዳጋ ከም ዝህሉ ገይሩ። ኣብ ጸሊም ዕዳጋ ዘሎ መጠን ሸርፊ ምስቲ ብዕሊ ዝግበር መጠን ሸርፊ ክወዳደር ከሎ ኣዝዩ ላዕሊ እዩ። እተን ፕረዚደንት ኢሳያስ “ናይ ክትሪ ባንክታት” ኢሉ ዝኸሰን ዘሎ “ሓዋላ ዘሸርፋ ትካላት”፡ ኣካል ናይዚ ብኸምዚ ዓይነት ዝተፈጥረ “ጸሊም ዕዳጋ” ኢዮን። እዚ ተን ካላ፡ ኣብ ብዙሕ ከባቢታት ዓለም (እንኮላይ ኣብ ውሽጢ ኤርትራ) ዝዝርጋሕ መርበባት ኣለዉን። ብዙሓት-ውን ምስ ትካላት ህግደፍ ዝተኣሳሰሩ (እንተሰ ብትኩል (Vertical) እንተሰ ብጎድኒ (Horizontal) ዝተኣሳሰረ ዝምድና) ምዃንን ይእመን። ንምዃኑ፡ ብኸመይ እዮን ዝሰርሓ?

ሓደ ኣብ ወጻኢ ዝነበር ኤርትራዊ፡ ገንዘብ ናብ ኣብ ኤርትራ ዝነበሩ ስድራ-ቤቱ ክሰድድ እንተድልዩ፡ ናይ ወጻኢ ብጤራ ናብዘን “ሓዋላ መሸረፍቲ” ዝበልናየን ትካላት (ኣብቲ ዝነበሩ ዓዲ ዘለዎ ይኹና ኣብ ካልእ ከባቢ) ይሰድድ፤ ንሓተን ካላ ነቲ ዝተሰደለን ናይ ወጻኢ ባጤራ ኣብ ኢደን ምስበጽሐ፡ ቦቲ ዝተሰማምዕሉ ሸርፊ መጠን፡ ብናቕፋ ሕሳብ ንስድራ-ቤቱ ይህባሉ። እታ ተሸርፍ ዘላ ትካል፡ ወይ ኣብ ውሽጢ ኤርትራ መሻርክቲ ትካል/ውልቀ-ሰብ ክሕልዎ ኣለዎ፡ ወይ ካላ ካብ ደገ፡ ናብን ካብን ኤርትራ ናቕፋ ተሰኪሙ ዘባጸጸሕ መርበብ ክህልዎ ኣለዎ። እቲ ቀንዲ ክማላእ ዘለዎ ግን፡ ቀጻሊ ዝኾነ ናይ “ናቕፋ” ምንጪ ክህልዎ ኣለዎ። እዚ ብኸመይ ይማላእ ዝብል ሕቶ ምምላስ ብጣዕሚ ኣገዳሲ ኢዩ። ንኣብነት፡ ሓንቲ መሸረፊት ትካል፡ ብዝኾነ ዓቕን ናቕፋ ትጀምር ንበል። ኣብ ቀዳማይ ዙር ዝርሓ፡ ነተን ዘለዎኣ ናቕፋ ብኸምዚ ኣብ ላዕሊ ዝተጥቐስ ኣገባብ፡ ናብ ናይ ወጻኢ ባጤራ ትልውጠን እዎ ንበል። ኣብ ካልኣይ ዙር ዝርሓ፡ መጀመሪያ ነተን ናይ ወጻኢ ባጤራ ናብ ናቕፋ ክትልውጠን ኣለዎ። ነዚ ንምግባር ክልተ ተኸእሎታት ኣሎ - (1) ነቲ ዝኣከበቶ ናይ ወጻኢ ባጤራታት ብናቕፋ ምሻጥ (ናቕፋ ሂቡ ናይ ወጻኢ ባጤራ ዝገዝእ ትካል ክትረኽብ ኣለዎ)፤ ወይ ካላ (2) ነቲ ናይ ወጻኢ ባጤራታት ናብ ኣቕሙት ብልዎጥ (ኣቕሙት ብምግዛእ)፡ ነቲ ኣቕሙት ናብ ኤርትራ ኣእቲኻ ብናቕፋ ሸጥካ ናቕፋ ምእካብ። ብኸምዚ ዓይነት ኣገባባት ዝተኣከበ ናቕፋ፡ ኣብ ካላኣይ ዙር ስራሓ፡ መሸረፊ ሓዋላ ትጥቀሙሉ። እቲ ስራሕ ብከምዚ ዓይነት “ዕንኪላሎ (cycle)” ቀጻልነት ይረኽብ። ከምዚ ኣብ ታሕቲ ዘሎ ቻርት ዘመልከቶ፡ እተን ናቕፋ ሂቡን ናይ ወጻኢ ባጤራታት ክገዝእ ዝኸእላ ትካላት፡ ብመዛሕትኡ፡ ናይ ህግደፍ ትካላት

ኢየን። እቲ ናቕፋ → ናይ ወጻኢ ባጤራታት → ኣቕሑት → ናቕፋ ዝልውጥ መስርሕ ብመርቡብ “ኮንትሮባንዳ” ዝግበር ኢዩ። ኤርትራውያን፡ ኣብ ዓዶም ዘድልዮም ኣቕሑት ከፍርዮን፡ እዮም ከፍሪይዎም ዘይክእሉ ኣቕሑት ካኣ ብወግዓዊ “ምምጻእን ምልክን” (import export) ኣብሎም ካብ ደገ ከምጽእሉ ዝኸእሉሉ ኩነታት ብምፍጣር፡ ናይ ኮንትሮባንዳ ንግዲ ክትቐጻጸር ይካኣል ኢዩ። እዚ ካኣ ኣብ ኢዲ መንግስቲ ኤርትራ ዘሎ ኢዩ።

ይኩንምበር፡ ፕረዚደንት ኢሳይያስ፡ እቲ ጸገም ናይ ወጻኢ ሸርሒ ኢዩ ብምባል ኢዩ ንኸለኦት ሓላፍነተ ከስክም ፈቲኑ። ከምዚ ውን ይብል፡ “--ኣብ ደገ እንድሕሪ ዝሸረፍ ኩይት፡ ሓደ ድኻን ዝኸፈተ ሰብ፡ ዶላር ወይ ዩሮ፡ ወይ ርያል ተቐቢሉ፡ ከመይ ገይሩ ናቕፋ ክቕርብ ይኸእል? እቲ ብማዕረ ማዕሪኡ ዝኸይድ ጥበብ፡ ካብዚ ናቕፋ ተዘቕቑ፡ ክሻታት ተመሊኡ ናብ ተን ባንክታት ይኸይድ።” ከምዝፍለጥ፡ ኣብ ኤርትራ ናቕፋ ዝሓትም ሃገራዊ ባንክ ኤርትራ ኮይኑ፡ መንግስቲ ኤርትራ ካኣ ኣብ ማዓላ የውዕሎ (ንዑዳት ይዝግርሑ)። ስለዚ፡ ዝኾነ ካብ መንግስቲ ኤርትራ ወጻኢ ዝኾነ ትካል/ሰብ፡ ናቕፋ ሰሪሑ ወይ ገለ ሸይጡ ጥራሕ ኢዩ ክረኽቦ ዝኸእል። እም ዳኣ እቲ ናቕፋ እዳዘቕቕ ብክሻታት መሊኡ ብቀጻሊ ናብ ተን ባንክታት ዝሰድድ ዝባሃል ዘሎ መን ኢዩ? ከመይ ገይሩ ኹነቲ ናቕፋ ብቐጻሊ ይረኽቦ? ፕረዚደንት ኢሳይያስ፡ ነዘን ሕቶታት ብውድዕነትን ብግቡእ እንተ-ዝምልሰን፡ እቲ ጸገም ኣብ ደገ ዘይኮነስ፡ ኣብ ውሽጢ ኤርትራ ምዃኑን፡ እቲ መፍትሒ ውን ኣብ ኢዱ ከምዘሎ ንተገንዘብ ነይሩ። ብግደ ሓቂ ኹ፡ ከምኡ ምዃኑ ስለዘተገንዘቦ ዲዩ? መልሲ፡ ንኣንብብቲ እሓድጎ።

እቲ ካልእ ጉዳይ፡ ብዛዕባ ናይ ዕድገት ኣቕሚ ሃገራዊ ባጤራ (ናቕፋ) ዝምልከት ዝተባህለ ኢዩ። ኣብ ውሽጢ ሃገር፡ ናይ ምዕዳግ ዓቕሚ ሓደ ናቕፋ (Purchasing Power)፡ ብኩነታት ኣፍራይነት ዜጋትትን (Labor Productivity) ብቕዓትን ኩነታት ገንዘባዊ ምሕደራ መንግስታዊ (Monetary Policy and Money Management) ኢዩ ዝጽሎ። ንናይ ናቕፋ ናይ ምዕዳግ ኣቕሚ ዝቕትሎ ዘሎ፡ ብሰንኪ ምስ ኣፍራይነት ዘይማጣጠን ብብዝሒ ናቕፋ ምሕታም ዝሰዓበ ዝቕበበ (Inflation) ኢዩ። ዝቕበበ ናይ

ምቕጽጸር ሓልፍነት ካላ ናይ መንግስቲ ኢዩ። እንተ እቲ፡ ዕድገት ዓቕሚ ሃገራዊ ባጤራ፡ ብመንጽር ናይ ወጻኢ ባጤራ፡ ኣብ ሚዛን እንታይ ኤርትራ ኣፍርያ ንደገ ትሸይጥን (Export) እንታይ ከ ካብ ደገ ትገዝእን (Import) ኢዩ ዝምርኮስ። ብመንጽር እዚ ከረኣ ከሎ፡ ሓያል ሃገራዊ ባጤራ ንቐጠባዊ ምዕባል ሃገር ጽቡቕ ኢዩ ማለት ግን ኣይኮነን።

በቲ ካልእ መልክዑ ከጥመት እንከሎ፡ ኩነታት ሸርፊ ንኣብ ወጻኢ ዝነበር ኤርትራዊ ብቐጥታ ኢዩ ዝጸልዎ። ብኸልተ ነገራት ካላ ይትንከፍ - ኩነታት ዋጋታት ኣቐሑ ብናቕፋ ኣብ ኤርትራን ኩነታት ሸሪፍን (ሓደ ናይ ወጻኢ ባጤራ ከንዲይ ናቕፋ ይሸረፍ)። ኣብ ኤርትራ ዋጋታት ኣቐሑ ኣይጎደለን ጥራሕ ዘይኮነስ፡ እንዳወሰኸ ኢዩ ከኸይድ ጸኒሑ። ብሰንኪ ዝተገበረ ምቕያር ናቕፋ ዝሰዓበ ኣርጎጽጎጽ፡ ዋለ እቲ ኣብ ጸሊም ዕዳጋ ዝግበር ሸሪፊ ጎድሎ ኢዩ ጸኒሑን ዘሎን። ስለዝኾነ ካላ፡ ዝኾነ ሓዋላ ዝሰድድ ኤርትራዊ፡ ካብቲ ቅድም ኢሉ ዝሕውሎ ዝነበረ ናይ ወጻኢ ባጤራ፡ ኣኻዕቢቱ እንተዘይ ሓዊሉ (ሰዲዱ)፡ ነዩም ዝሕውሎም ዝነበረ ስድራ-ቤቱ፡ እኩል ናቕፋ ከሰደሎም ኣይከእልን ኢዩ። ንኣብነት፡ ሓደ ኣብ ኣመሪካ ዝነበር ኤርትራዊ፡ ንቤተ-ሰቡ ወርሒ ወርሒ \$100.00 (ሚኢቲ ናይ ኣመሪካ ዶላር) ይሕውሎም እንተነይሩ፡ ሕጂ ዕጽፊ ወይ'ውን ካብኡ ንላዕሊ እንተዘይ ሰዲድሎም፡ ናይ ወርሒ ወርሒ ወጻኢታቶም ከሸፍነሎም ኣይከእልን ኢዩ። ስለዚ፡ ካብ ዘምጸኦ ኣምጺኡ ወሲኹ ከሰድድ ኢዩ ዝግደድ።